

УДК 37.012

КУЛЬТУРНО-ЕСТЕТИЧНИЙ ПРОСТІР НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ (ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ)

В. В. Сізов

У статті розглядаються питання сутнісної характеристики поняття «культурно-естетичний простір ВНЗ». Представлено порівняльну характеристику понять «середовище», «простір», систему їх взаємозв'язку. Пропонується сутнісне визначення поняття «культурно-естетичний простір ВНЗ». Естетика розглядається як основа виховної парадигми ВНЗ. Визначено актуальність формування культурно-естетичного простору як системи формування духовної особистості.

Ключові слова: культурно-естетичний простір, педагогічне середовище, педагогічний простір.

Формулювання проблеми в загальному вигляді. Проблема формування духовності особистості є кінцевою метою будь-якої педагогічної моделі. На кожному новому етапі розвитку суспільства ця мета набуває нових особливостей та потребує нових технологій та моделей виховання. На сьогоднішній день у цьому контексті зберігається проблема визначення універсального засобу, за допомогою якого можливо створювати виховну парадигму в педагогічній сфері. При цьому мова йде про деякі фундаментальні, універсальні поняття, що не повинні торкатися питання релігійного, політичного чи іншого характеру соціальної діяльності, здатної виступати в ролі дисфункції суспільного розвитку і педагогічної діяльності. Універсальним фактором у цій ситуації може бути естетика як категорія філософська, культурологічна, ідеологічна і, як наслідок, категорія педагогічна, але в більш глибинному і широкому розумінні цього слова, де естетичні цінності виступатимуть як основа духовних цінностей. Оскільки ми розглядаємо естетику як соціальний елемент функціонування суспільства, то культурологічний зміст естетики буде більш природним. Сполучення категорій «культура» та «естетика» в теорії і практиці педагогіки сьогодні набуває особливої актуальності. Названі категорії тісно переплітаються (або вступають у протиріччя) з категоріями:

«глобалізація», «національний менталітет», «традиції», національна культура» (тема культурної відповідності за К. Ушинським) і т.д. Звідси – проблема педагогізації категорій «культура» та «естетика» сьогодні набуває нового значення.

Відомо, що будь-яка педагогічна модель буде ефективною лише в умовах комплексного, системного застосування, яка враховує особливості навчального закладу у певний час, на конкретній території, певні суб'єктивні фактори (педагогічні моделі А. Макаренка, В. Сухомлинського, В. Шаталова, Є. Ільїна і т.д. були досить ефективними, однак застосування їх в інших просторово-часових умовах формалізувались і виняткової ефективності не показали). Тому слід відзначити, що сила виховного впливу спрямованого освітнього середовища навчального закладу визначається не лише його кількісними параметрами, але й тим, у якій гармонії, залежності, сукупності, підпорядкуванні вони існують. Звідси, розглядаючи педагогічну модель культурно-естетичного напрямку, необхідно говорити про комплексність застосування певних прийомів і методів виховання.

Саме категорія «простір» («середовище») зможе формувати принцип системності у вирішенні поставлених педагогічних завдань.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У теперішній час поняттю «простір», «середовище» приділяється пильна увага, як з позицій педагогіки, так і – культурології. Однак предметом досліджень спеціалістів в основному є категорії: «освітній простір» (М. Віленський, В. Гінеціанський, В. Конев, Є. Мещерякова, В. Панов, В. Слободчиков, І. Шендрік та ін.), «освітнє середовище», «культурне середовище», «соціально-культурне середовище» (С. Болдирева, Н. Селіванова, О. Бондаревська та ін.). Категорію «середовище» активно стали вивчати в 90-ті роки ХХ ст. Вперше на неї та пов'язане з нею поняття «простір» у соціологічному розумінні дослідники звернули увагу ще у ХІХ столітті.

Методологічний підхід до понять «простір», «соціальний простір», «життєве середовище» представлено в роботах Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, О. Конта, П. Бурдьє, М. Вебера, Е. Парсонса, П. Сорокіна.

У сучасній західній соціології просторовий аналіз розвивали А. Лефлер, Е. Соджа, Р. Ален та ін. Великий внесок у розвиток згаданих категорій внесли С. Барзилов, В. Виноградський, Л. Іонін, Ю. Качанов, А. Філіппов.

У сьогоднішній педагогіці та соціології проблемам соціального та культурно-освітнього середовища у різний час приділяли увагу

М. Шаповал, А. Стогній, М. Чурилов, Ю. Яковенко, Л. Малес, Н. Чібісова, І. Ничипуренко, І. Шедрик, Н. Щіголева та ін.

Про систему культурно-освітнього середовища навчального закладу писали такі вчені, як М. Стельмахович, Д. Тхердівський, А. Мазурович, А. Беляєв, Т. Цвелі, А. Рудницька та ін.

На думку деяких дослідників, цільове середовище навчального закладу є фактором освіти та розвитку особистості, умовою функціонування гуманістично-орієнтованої педагогічної системи, засобом виховання та соціалізації студента (В. Слободчиков [1], Н. Крилова [2], Ю. Мануйлов [3], Л.Редько [4], С. Лактіонова [5] та ін.). Серед практичних досліджень зацікавлення викликають праці, присвячені вивченню сприйняття освітнього середовища ВНЗ суб'єктами освітнього процесу. Ряд праць розкривають оцінку освітнього середовища ВНЗ за методикою, запропованою В. Ясвіним [6].

Основне завдання статті – визначити сутнісний зміст поняття «культурно-естетичний простір», звернути увагу науковців до вивчення цієї теми.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній науковій літературі поняття «простір» використовується та трактується достатньо широко у різних сферах педагогічної та соціальної діяльності: «соціальний простір», «соціально-культурне середовище», «педагогічний простір», «культурно-освітнє середовище» і т.д. Кожне з цих понять має свій зміст. Крім того, в науковій літературі ще більш широко застосовується поняття «середовище» як синонім до слова «простір».

Незважаючи на те, що ці поняття дуже близькі та взаємоумовлені, вони не тотожні. Логічно трактувати поняття «простір» та «середовище» (в педагогічному сенсі) таким чином, що поняття «простір» – явище більш широке, яке охоплює єдиний комплекс соціальної взаємодії особистості та соціальної групи, що виходять за межі навчального закладу, що охоплює елементи культурології, менталітету, ідеології, економічних відносин, правил та традицій і т.д. У той час, як «середовище» може бути елементом, складовою «простору», позиціонується як поняття більш вузьке і тому, у більшій мірі, містить в собі конкретне, цільове призначення («культурне середовище», «освітнє середовище», «естетичне середовище»). При цьому слід відзначити, що обидва ці поняття мають суб'єктивний характер, адже вони можуть бути піддані змінам та

утворювати різноманіття виховних цілей і завдань. Проте було би правомірним розглядати ці поняття з позицій двох рівнів: макрорівень та мікрорівень. Тому і «простір», і «середовище» можуть бути на рівні міні-системи (наприклад, естетичне середовище навчального закладу або на рівні макросистеми – естетичний простір суспільства). Між тим існують інші погляди на зміст двох понять [7].

І буде закономірно розглядати поняття «культурно-естетичний простір» навчального закладу з позиції макрорівня, де те чи інше середовище є елементом цільового простору. Наприклад, культурно-естетичний простір ВНЗ – сукупність середовищ: навчального, виховного, культурного, особистісного спілкування і т.д. Тому, характеризуючи поняття «простір» та «середовище», необхідно спиратися на структуру, складові кожної з категорій. Це тим більше необхідно робити тому, що поняття «простір» та «середовище» є системними.

У різних моделях, присвячених дослідженню культури та естетики, проблематика їх просторової організації практично відсутня. У зв'язку з тим, що культурно-естетичний простір охоплює феномени «культура» та «естетика», то і в дослідженні культурно-естетичного простору використовувались основні підходи та концепції культури, які сформувались у сучасній теорії. Серед них – теоретичні роботи В. Біблера, М. Бахтіна, Л. Виготського, Н. Чавчавадзе та ін.

Другу групу утворюють фундаментальні роботи, присвячені проблемам естетичного виховання молоді (Д. Кабалевський [8], Г. Шевченко [9], Н. Миропольська [10], І. Зязюн [11], Л. Масол [12] і т.д.). Викладені в них концепції, ідеї дозволяють зрозуміти фундаментальні засади культури, естетичного виховання, ціннісні орієнтації людини як суб'єкта та носія духовності.

Очевидно, що культурно-естетичний простір навчального закладу – це складний соціально-педагогічний механізм, що охоплює всі сфери діяльності ВНЗ. Питання системності та комплексності виховної системи (середовища, простору, моделі) стверджуються багатьма авторами та є очевидними [13, с.60].

Умовно можна виділити деякі структурні елементи культурно-естетичного простору ВНЗ (вони не можуть бути абсолютно універсальними, кожен навчальний заклад має свої специфічні риси, що традиційно сформувались та реалізувались у сукупності «середовищ»):

– ідейно-світоглядне середовище: культурно-естетичної парадигми навчального закладу, усталені культурно-естетичні традиції та правила ВНЗ;

– матеріальне середовище: естетика архітектури, аудиторій, естетична організація життєвого простору студентів і т.д.;

– навчальне середовище: модель навчання та виховання;

– комунікативне середовище: естетизація моделі спілкування учасників навчального процесу;

– моральне середовище ВНЗ;

– психологічне середовище ВНЗ;

– знаково-символічне середовище навчального закладу.

Обов'язкова умова формування (моделювання), функціонування культурно-естетичного простору – дотримання педагогічного принципу культурної відповідності у змісті його елементів (К. Ушинський).

Висновки. Проблема дослідження демонструє, що культурно-естетичний простір ВНЗ як сукупність цінностей та зразків духовного виховання є джерелом розвитку особистості. Це особливим чином організоване соціокультурне та педагогічне середовище, що стимулює духовний розвиток та саморозвиток кожного охопленого ним індивіда, це система умов для особистісного та творчого розвитку студентів та викладачів – усіх суб'єктів освітнього процесу, це середовище розвитку та виховання особистості.

Становлення особистості молодого людини відбувається не просто шляхом прийняття стереотипів суспільної свідомості, а шляхом свідомого вибору способів досягнення мети, вибору певних цінностей і норм. І тому такими необхідними є для індивіда внутрішні духовно-моральні засади, які допомагають усвідомити та протистояти негативним явищам. Таким чином, можна зробити висновок про те, що культурно-естетичний простір навчального закладу – це система усталених соціальних відносин, яка виконує визначені соціальні завдання, педагогічні функції та виховні цілі, а також має набір інструментів для їх реалізації і є системою, що спирається на ціннісні категорії культури та естетики.

Наступним етапом нашого педагогічного дослідження буде розробка форм моделювання та експертизи культурно-естетичного простору ВНЗ.

Література

1. Слободчиков В. И. Ключевые категории мышления профессионального педагога: введение в антропологию образования / В. И. Слободчиков, С. М.Зверев. - Москва : Изд-во Спутник+, 2013. - 105 с.
2. Крылова Н.Б. Культурология образования /Н.Б. Крылова. - М.: Народное образование, 2000. - 272 с.
3. Мануйлов Ю.С. Средовой подход в воспитании. //Педагогика, 2000, №7,- С. 36-41.
4. Редько Л.Л. Антропологические особенности педагогической профессии как основа стандартов подготовки педагога для новой школы: Материалы X Междунар. науч.-практ. Конф /Л.Л. Редько. — Ставрополь: Бюро новостей, 2013. — Ч.2. — 357 с.
5. Лактионова Е. Б. Психологическая экспертиза образовательной среды: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора психологических наук: спец.: 19.00.07 – педагогическая психология / Е. Б. Лактионова – СПб, 2013. – 45 с.
6. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В.А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.
7. Шендрик И. Г. Образовательное пространство субъекта и его проектирование /И.Г. Шендрик. - М.: АПКИПРО, 2003. – 156 с.
8. Кабалевский Д. Воспитание ума и сердца: Кн. для учителя / КабалевскийД. – М.: Просвещение, 1984. – 206 с.
9. Шевченко Г.П. Естетизація навчального процесу у вищій школі / Г.П.Шевченко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, ІЗМН-СДП, 1998. - № 4. – с.3-6.
10. Миропольська Н.Є. До проблеми виховання духовності особистості / Н.Є. Миропольська // Духовність особистості: методологія, теорія і практика.- Луганськ, 2006. - № 1 (14). – С. 169 - 175.
11. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії: навч. посібник / І.А. Зязюн, Г.М. Сагач. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. - 302 с.
12. Масол Л.М. Художественное восприятие: аспект пропедевтики / Масол Л.М. – Луганск – СПб, 1996.
13. Лучанінова О.П. Модель виховної системи вищої школи: теоретичний аспект: Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць /Гол.редактор Г.П. Шевченко. – Вип. 4 (67). – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015.– С. 54–63.

**КУЛЬТУРНО-ЭСТЕТИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО УЧЕБНОГО
ЗАВЕДЕНИЯ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ
(К ПОСТАНОВКЕ ПРОБЛЕМЫ)****В.В. Сизов**

В статье рассматриваются вопросы сущностной характеристики понятия «культурно-эстетическое пространство ВНЗ». Дается сравнительная характеристика понятий «среда», «пространство», система их взаимосвязи. Предлагается сущностное определение понятия «культурно-эстетическое пространство ВНЗ». Эстетика рассматривается как основа воспитательной парадигмы ВНЗ. Определяется актуальность формирования культурно-эстетического пространства как системы формирования духовной личности.

Ключевые слова: культурно-эстетическое пространство, педагогическая среда, педагогическое пространство.

**THE CULTURAL AND AESTHETIC ENVIRONMENT OF
EDUCATIONAL INSTITUTION AS PEDAGOGICAL CATEGORY
(PROBLEM STATEMENT)****V.V. Sizov**

The questions of intrinsic characteristic of the term «cultural and aesthetic environment» in high school are considered in the article. The comparative characteristic of the terms «environment» and «surroundings» and the system of their close connection are represented. The essential definition of the term «cultural and aesthetic environment» of higher educational institution is offered. The aesthetic is regarded as the basis of high school educational paradigm. The actuality of cultural and aesthetic environment formation as the system of formation of moral personality is determined.

Key words: cultural and aesthetic environment, pedagogical environment, pedagogical surroundings.

Сізов Віталій Валерійович – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальних дисциплін Дніпропетровської академії музики ім. М. Глінки (Україна). E-mail: rimma.sizova@gmail.com.

Sizov Vitaly Valeriyovich – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of Social Disciplines Department of Mikhail Glinka Dnipropetrovsk Academy of Music (Ukraine). E-mail: rimma.sizova@gmail.com.